

ANTONI MARKUNAS

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

I.A. Ziaziun (red.), *Osnovy pedagogičeskogo mastierstwa*, „Proswieščenie”, Moskwa 1989, ss. 302.

Jednym z głównych wyznaczników efektywizacji przedsięwzięć edukacyjnych na każdym poziomie są przymioty nauczyciela, albowiem osiągnięcia ucznia zależą także od tego, kim jest nauczyciel, jakie cechy sprzyjają skuteczności jego poczynani i w jaki sposób owe cechy można kształtować i doskonalić. W szczególności idzie tu o rozwój kultury myślenia, obcowania z uczącymi się, o zdolność do autoregulacji zachowania się, trening aparatu psychofizycznego, umiejętność modelowania sytuacji podczas rozwiązywania zadań profesjonalnych. Właśnie polecana uwadze zainteresowanych praca zbiorowa jest swoistym kompendium różniącym się korzystnie od opracowań tego rodzaju między innymi nowoczesnym potraktowaniem problematyki, przejrzystością konkluzji i rekomendacji oraz – co uważam za szczególnie cenne – zamieszczonymi scenariuszami zajęć laboratoryjno-praktycznych po każdym rozdziale. O ile mi wiadomo, w Polsce brakuje tego typu publikacji, przeto postaram się przybliżyć Czytelnikowi jej wartościowsze treści.

Otwierają książkę ustalenia terminologiczne odnoszące się do specyfiki działalności pedagogicznej w kontekście mistrzostwa (kunsztu) pedagogicznego jako systemu składającego się z humanistycznego ukierunkowania osobowości nauczyciela, kompetencji zawodowych, predyspozycji i techniki pedagogicznej. Zdaniem autorów mistrzostwo to bazuje na takich zasadach, jak zasada podejścia kompleksowego i aspektowego w nauczaniu, zasada aktywnej komunikacji, zasada rozczłonkowania czynności pedagogicznych, zasada sprzężenia ćwiczeń mechanicznych z zadaniami o charakterze twórczym, zasada połączenia wiedzy i umiejętności. Widzimy więc, iż zasady sformułowano nieco inaczej niż czyni się to w literaturze polskiej.

Osiągnięcie mistrzostwa pedagogicznego w ujęciu autorów nie jest możliwe bez wrażliwości estetycznej nauczyciela i zdolności aktorskich. Interesujące są paralele przeprowadzone pomiędzy pedagogiką szkolną a teatralną, między działalnością dydaktyczną i aktorską, w tym – z zastosowaniem systemu Stanisławskiego w sytuacjach pedagogicznych z ćwiczeniami fizycznymi i psychologicznymi, klasyfikacją typów aktora i nauczyciela.

Kolejny rozdział poświęcono charakterystyce techniki pedagogicznej, rozumianej jako całość kształt chwytów opartych na mowie i niewerbalnych środkach komunikacji. Technika ta składać się ma z dwóch grup komponentów. Do grupy pierwszej zalicza się umiejętność sterowania własnym zachowaniem: panowanie nad postawą (mimika, pantomimika), nad emocjami i nastrojem (rozładowanie zbyt napięcia itd.), zdolności społeczno-percepcyjne (uwaga, obserwacja, wyobrażenie), technikę mówienia (oddech, ustawienie głosu, dykcja, tempo mowy). Do grupy drugiej włącza się umiejętność oddziaływania na innych poprzez technologiczną stronę procesu nauczania i wychowania (sprawności dydaktyczne, organizatorskie, konstruktywne i komunikacyjne). Komponenty obydwu grup zostały dokładnie omówione, a nadto sprecyzowano praktyczne wskazówki, w jaki sposób takie dyspozycje rozwijać także w drodze autokontroli i autoregulacji zachowań własnych.

Sporo miejsca zajmują ustalenia dotyczące mowy nauczyciela i komunikowania się pedagogicznego – czynników niezbędnych do osiągnięcia sztuki zawodowej – z podziałem na monolog i dialog oraz

wskazaniem na funkcje, jakie te formy mowy pełnią. Wysoko należy ocenić sugestie dotyczące możliwości doksztalcenia i samodoskonalenia nauczyciela w tej materii drogą samoanalizy i specjalnych ćwiczeń.

W podobnym duchu wyrażone zostały propozycje dotyczące interakcji w toku nauczania i wychowania. Tak więc, jeżeli chodzi o kulturę kontaktów z uczniami, mówi się o humanizacji stosunków w szkole, o funkcjach, strukturze i stylach komunikowania się (styl autorytatywny, demokratyczny, liberalny, a także przyjaznej współpracy, opartej na zainteresowaniach, z dystansem, z zastraszaniem czy schlebaniem). Dalej autorzy zajmują się taktem i taktyką nauczyciela, podają też warunki prowadzące do opanowania taktu pedagogicznego (reguły postępowania w różnych okolicznościach szkolnych), a także rady dla nauczycieli początkujących.

Następnie książka prezentuje treści związane z przekonywaniem pedagogicznym. W ujęciu autorów przekonania człowieka składają się z trzech elementów: wiedza – uczucia – zachowanie się. Wyekspozowano wymogi, które winny być spełnione podczas przekonywania, przedstawiono logikę dowodową (teza – argumenty – demonstracja). Godne uwagi wydają się być dalsze fragmenty pracy komentujące rolę sugestii w procesie pedagogicznym z podziałem na jej rodzaje i formy oraz podaniem warunków, w których ona skutecznie funkcjonuje. Poruszono również zagadnienia auto-sugestii i relaksacji w kontekście technik oddziaływania sugestopedycznego, przy czym podkreślono zależność nie tylko od osób układu interpersonalnego, lecz także od wykorzystywanych środków wyrazu (słowo, temat, dynamizm, muzyka). Zasygnalizowano nadto relacje pomiędzy przekonywaniem a sugestią.

Późniejsze paragrafy książki zawierają wywody na temat optymalizacji czynności nauczyciela na lekcji, traktując je z pozycji współdziałania z uczniami przy wykorzystaniu nastawienia proinnowacyjnego. Moim zdaniem, zajmujące są stronicie mówiące o sterowaniu czynnościami poznawczymi uczniów z elementami nauczania problemowego i kreowania gotowości do samodzielnej pracy na lekcji i w domu. Charakteryzując dokładniej lekcję, autorzy wyróżniają jej pewne cechy, a mianowicie: stworzenie tła emocjonalno-intelektualnego, poczucie humoru, tempo, samokontrolę, stronę jakościową.

Rozdział ostatni poświęcono zagadnieniom wychowawczym. Według mnie są to zdecydowanie najsłabsze fragmenty publikacji, aczkolwiek przykładowo struktura sztuki wychowawczej (podsystemy: technologiczny, relacji w grupie czy podsystem etyczny) bądź praca z dziećmi trudnymi nie mogą nie pobudzić do stosownych refleksji.

W całości wymienione grupy tematyczne pozwalają na sformułowanie dyrektyw przydatnych w kształtowaniu wizji nierutynowego przygotowywania przyszłych nauczycieli. Wnoszą one wiele wartości do teorii i praktyki edukacyjnej. Jednym z głównych atutów książki są wspomniane wersje zajęć laboratoryjno-praktycznych w liczbie 31. Zajęcia te nawiązują do wcześniejszych treści, lecz także wykraczają poza nie, stanowiąc cenne ich uzupełnienie. Skonstruowane zostały według jednolitego scenariusza: 1) sformułowanie celów, wskazanie środków dydaktycznych, podanie kategorii pojęciowych, 2) plan zajęć (sprawdzenie wiedzy teoretycznej, uzupełnienie jej przez wykładowce, seria ćwiczeń, mikronauczanie), 3) tok zajęć, czyli dokładne rozpisanie wyżej wymienionych czynności. Jest to *novum* w moim przekonaniu zasługujące na naśladowanie.

Z dokonanego przeglądu zawartości wynika, że recenzowana publikacja warta jest polecenia wszystkim tym, którzy pragną pogłębić swoją wiedzę w zakresie zagadnień pedeutologicznych.